

Stručni rad

UDK 94(497.16)“1939/1945“

Jadranka SELHANOVIĆ (Podgorica)

jadrankas@t-com.me

**RADOJE PAJOVIĆ, KONTRAREVOLUCIJA U CRNOJ GORI
(ČETNIČKI I FEDERALISTIČKI POKRET 1941–1945)**

Poznato je da postoje pisci ili naučnici koji su napisali deset, dvadeset, trideset knjiga. I oni kada govore o sebi, i drugi kada govore o njima, obavezno ističu broj napisanih knjiga, a mnogi navode i broj strana, jer ne priznaju knjigu manju od 500 strana. Ali, mnogi od ovih autora imaju jedan veliki problem – nadžive knjige koje su napisali. Knjiga umre i bude zaboravljena prije autora koji je stvorio, i to odlukom pravednog suda čitalaca. Mislim da je vijek trajanja knjige najbolji pokazatelj njene vrijednosti.

Dr Radoje Pajović nije napisao deset knjiga već mnogo manje. Radoje Pajović je živio dugo, ali, ipak, nadživjele su ga njegove knjige. Dokaz tome je izdavanje reprint izdanja njegove knjige *Kontrarevolucija u Crnoj Gori (četnički i federalistički pokret) 1941–1945*, za kojom odavno postoji potražnja i naučna potreba. Knjiga objavljena 1977. i danas je aktuelna, i danas je visoko uvažavana kao naučno djelo, i danas postoje čitaoci koji je traže. Kada je knjiga cijenjena i aktuelna gotovo pola vijeka, onda to dosta govori o njenom autoru i njegovom naučnom liku.

Poznato je da je Radoje Pajović knjigu pisao u vrijeme stabilnog jednopartijskog režima, kada je bilo poželjno bacati drvlje i kamenje na sve njegove protivnike – žive i mrtve, a to znači i na četnike i federaliste. Mogao je Radoje Pajović ocrniti četnike i federaliste, i još im pridati duplo, optužiti ih i za ono što nijesu krivci ili pripisati im ono što nijesu bili. Za takvu nenaučnu diskreditaciju političkih protivnika ne bi se našao neko da mu prigovori već bi samo primao čestitke. Ali, Radoje Pajović to nije učinio.

Dosljedan istini, prikazao je ulogu i karakter četničkog i federalističkog pokreta samo na osnovu dokaza koje je mogao prikupiti iz relevantnih izvora. Niti im je dodavao niti oduzimao. Deceniju nakon pojave knjige rušili su se ideološki svjetovi, a nasljednici poraženih pokreta iz Drugog svjetskog rata dobili su slobodu da ispovijedaju nacionalizam. Sada su oni sipali drvlje i kamenje na pobjednike iz 1945. i pobjedničku istoriografiju koja ih je uglavnom prikazivala onakvima kakvi jesu – izdajnicima i zločincima. Knjigu Radoja Pajovića nijesu dirali.

Prvo, ona je sva sazdana od činjenica iz velikog broja izvora, drugo, ona im ne dodaje grehove koje nijesu učinili. Ovakav tretman knjige najbolje svjedoči o naučnom i ljudskom poštenju Radoja Pajovića, koji je na ulasku u svoju knjigu stavio branu za lična osjećanja. Tako je sin nosioca Partizanske spomenice 1941. razdvojio naučno od ličnog.

Knjiga *Kontrarevolucija u Crnoj Gori* ima dvanaest poglavlja. Pajović je najprije prikazao početak italijanske okupacije Crne Gore i rad italijanskog okupatora da za svoje interese angažuje Federalističku stranku. Cilj je bio da se uz njenu pomoć izvede tobožnja restauracija crnogorske kraljevine, neslavno pokušana na Petrovdanskom saboru. Zatim je Pajović prikazao držanje političkih stranaka prema Trinaestojulskom ustanku i KPJ, kao i začetke kolaboracije tzv. zelenaša. Jedno poglavlje posvećeno je stvaranju četničkog pokreta u Crnoj Gori i prvim sukobima četnika sa NOP.

Ova dva kolaborantska pokreta organizovali su i svoju vlast na teritoriji Crne Gore, o čemu Pajović piše u posebnom poglavlju. Nekoliko poglavlja govori o vojnom i političkom djelovanju četnika i federalista, a dva poglavlja o njihovoj saradnji sa njemačkim okupatorom, koji je zaposjeo Crnu Goru poslije italijanske kapitulacije, septembra 1943. godine. Posljednja poglavlja knjige posvećena su četničkoj saradnji sa anglo-američkim saveznicima i naporima da se pridobije njihova zaštita, povlačenju crnogorskih četnika i njihovom konačnom slomu.

Četnički pokret imao je jaka uporišta u Crnoj Gori, još od kraja 1941, kada je Mihailović imenovao majora Đorđija Lašića i kapetana Pavla Đurišića za komandante. Najveći uspon pokret je imao u oblastima između Tare i Lima, a posebno u Vasojevićima. Pokret je krajem 1941. godine osnažio i u nikšićkom kraju, Drobnojacima, Piperima, Kućima. Već januara 1942. godine dolazi do prvog većeg sukoba između četnika i partizana. Četnički pokret u Crnoj Gori dobio je krajem decembra 1941. godine i instrukcije od pukovnika Mihailovića, u kojima se navode ciljevi za koje treba da se bore.

Četnički pokret imao je nekoliko ciljeva: borba za slobodu i stvaranje velike Jugoslavije, u kojoj će biti velika Srbija, ali etnički „očišćena“ od svih narodnih manjina i nenacionalnih elemenata (komunista), eliminacija nepravoslavnog življa na prostoru Sandžaka i Bosne, kao i kažnjavanje ustaša i muslimana. Od januara 1942. godine četnici, uz materijalnu pomoć Italijana, potiskuju partizanske jedinice. U vrijeme potpune prevlasti okupatorskih i kolaboracionističkih snaga u Crnoj Gori, četnici su organizovali nekoliko konferencija, na kojima su raspravljali o političkim i vojnim ciljevima svog djelovanja, tokom rata i nakon njegovog završetka. Na skupovima četničkih komandanata i intelektualaca, koji su održani krajem 1942. godine na prostoru Crne Gore, utvrđeno je da nakon završetka rata treba obnoviti jugoslovensku

državu u kojoj, osim tri naroda: Srba, Hrvata i Slovenaca, ne smije biti nacionalnih manjina.

Tako se već januara 1943. godine započelo s fizičkom likvidacijom i protjerivanjem muslimanskog stanovništva iz Crne Gore i susjednih krajeva. Četnički pokret je donio odluku i o likvidaciji svih komunista i njihovih pomagača. Četnici u Crnoj Gori nijesu imali naklonost ni prema zelenaškom pokretu Krsta Popovića. Zbog toga nijesu bili rijetki sukobi između pripadnika ova dva pokreta. Isključivo je italijanski uticaj sprečavao četnike da se sa zelenašima obračunaju na isti način kao s komunistima i muslimanima. Krajem 1942. i početkom 1943. godine, četnici su predstavljali najsnažniju kolaborantsku grupaciju u Crnoj Gori, i prema pouzdanim podacima, imali su oko 20.300 ljudi pod oružjem.

Upravo tada, početkom 1943. godine, četnička nadmoć počinje da opada: ratna sreća im okreće leđa, a političke okolnosti koje su im do tada išle na ruku, odjednom su se okrenule protiv njih. Nakon bitke na Neretvi oni neće predstavljati značajniju vojnu i političku snagu u Crnoj Gori. Kada krajem 1944. četničke snage iz Podgorice krenu u odstupanje prema Zidnom mostu, četnički pokret će faktički nestati. Nakon njih će ostati samo njihova ideologija, a četrdeset pet godina kasnije progovoriće njihovi novi sljedbenici.

Danas se, nažalost, na čitavom prostoru nekadašnje Jugoslavije suočavamo sa tzv. istorijskim revizionizmom, što je termin kojim se označava nepriznavanje činjenica ili njihovo neosnovano negiranje. Istorijski revizionizam dominantno se odnosi na nepriznavanje ili negiranje činjenica iz vremena Drugog svjetskog rata na prostoru Jugoslavije. Naime, današnji sljedbenici i podržavaoci kolaborantskih i profašističkih pokreta ne pristaju da se njihovi predhodnici tretiraju kao saradnici okupatora, izvršioci zločinačkih i genocidnih radnji i sljedbenici zločinačkih ideologija, već im se želi pripisati nacionalni, oslobodilački, državotvorni, pa čak i demokratski karakter.

Takvih pojava revizionizma istorije imamo danas i u Crnoj Gori, prvenstveno kada je riječ o četničkom pokretu. Pojedini političari, istoričari i drugi javni djelatnici, žele nametnuti uvjerenje da je četnički pokret bio oslobodilački i nacionalni, a nikako zločinački i kolaborantski. Jedino mu ne spore da je bio antikomunistički, sa čime se lako saglasiti. Ovakvom tretiranju četničkog pokreta smetaju jedino činjenice koje se nalaze u prvorazrednim istorijskim izorima.

Zato oni čine sve da izvore prikriju i obezvrijede, jer drugačije ne mogu laž premetnuti u istinu. Ovim njihovim pokušajima danas dodajemo još jednu moćnu branu, još jedan snažan bedem, a to je knjiga Radoja Pajovića *Kontra-*

revolucija u Crnoj Gori. Sadržajem, sudovima, podacima iz izvora, neoborivim dokazima, ona ne dopušta da se kolaboranti preobrate u borce za slobodu. Objavljivanjem njenog reprinted, ona je danas još prisutnija u našoj javnosti, i dostupnija novim čitaocima više nego što je do sada bila.